

ANALIZA I OCENA
KONKURENTNOSTI
PRIVREDE SRBIJE

Sonja O. Đuričin
Slavica M. Stevanović
Elena N. Baranenko

Sonja O. Đuričin
Slavica M. Stevanović
Elena N. Baranenko

ANALIZA I OCENA
KONKURENTNOSTI
PRIVREDE SRBIJE

MONOGRAFIJA

Beograd, 2013.

Izdavač

Institut ekonomskih nauka

Beograd, Zmaj Jovina 12

Tel. (011) 2622-357, 2623-055; faks: (011) 2181-471

www.ien.bg.ac.rs

office@ien.bg.ac.rs

Za izdavača

Prof. dr Dejan Erić, direktor

Recenzenti

Prof. dr Dejan Erić

Prof. dr Nikola Fabris

Prof. dr Boban Stojanović

Kompjuterska obrada

Institut ekonomskih nauka

Dizajn korica

Jovana Jokanović

Štampa

Čigoja štampa, Beograd

Tiraž

300 primeraka

ISBN 978-86-89465-09-9

© 2013. Sva prava zadržana. Ni jedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan u bilo kom vidu i putem bilo kog medija, u delovima ili celini bez saglasnosti izdavača, odnosno autora priloga.

ZAHVALNOST

Monografija Analiza i ocena konkurentnosti privrede Srbije je nastala kao rezultat rada tri autora. U ovom delu izlaganja autori žele da izraze najiskreniju zahvalnost onima koji su svojim trudom i zalaganjem pomogli da monografija ugleda svetlost dana.

Pre svega se zahvaljujemo rukovodiocima makroprojekata Instituta ekonomskih nauka dr Ivanu Stošiću i dr Srđanu Redžepagiću koji su obezbedili neophodna materijalna sredstva. Posebno im se zahvaljujemo na nesebičnoj podršci u radu, ukazanom poverenju i razumevanju.

Zahvalnost na kvalitetnim komentarima, sugestijama i smernicama za poboljšanje originalnog teksta dugujemo našim recenzentima.

Posebno se zahvaljujemo prof. dr Dejanu Eriću na više nego korisnim predlozima i savetima koji su u mnogome doprineli kvalitetu istraživanja.

Za uspešno sprovedeno istraživanje zahvalnost dugujemo svim preduzećima čiji su predstavnici učestvovali u popunjavanju anketnog upitnika. Učestvujući u istraživanju oni su nam pomogli da dobijemo realnu sliku o problemima koji su bili predmet analize.

Veliku zahvalnost dugujemo i Zorici Božić iz Instituta ekonomskih nauka koja je bila angažovana na tehničkoj obradi teksta i Jovani Jokanović za dizajn korica.

Posebnu zahvalnost za bezgraničnu podršku, ljubav i razumevanje dugujemo članovima naših porodica.

Autori

**ANALIZA I OCENA
KONKURENTNOSTI PRIVREDE
SRBIJE**

PROLOG

Značaj koncepta nacionalne konkurentnosti raste paralelno sa razvojem procesa globalizacije svetske privrede. Danas se prema najšire prihvaćenom pristupu, nacionalna konkurentnost posmatra kao skup faktora, politika i institucija koje određuju nivo produktivnosti zemlje. Države koje su na vreme shvatile značaj konkurentne prednosti u savremenom turbulentnom poslovnom okruženju visokog stepena rizika, koriste sve beneficije svog osnaženog privrednog sistema. Za razliku od njih, nerazvijene zemlje koje ne raspolazu dovoljnom količinom resursa i potrebnim sredstvima za podsticaj privrednog rasta tradicionalno zadržavaju loš položaj na međunarodnom tržištu.

Analiza konkurentnosti privrede Srbije predstavlja osnovni predmet istraživanja monografije. Cilj istraživanja se ogleda u identifikovanju kritičnih indikatora konkurentnosti privrede Srbije i iznalaženju preporuka i smernica koje bi dovele do bolje pozicioniranosti zemlje na globalnom nivou.

Za potrebe istraživanja su korišćeni podaci međunarodno priznate organizacije i institucija koje na godišnjem nivou, primenom konkretne metodologije, sastavljaju i obelodanjuju izveštaje o konkurentnosti. Uzimajući u obzir rezultate istraživanja svih eminentnih institucija u ovoj oblasti, posebna pažnja je posvećena analizi metodologije i podataka Svetskog ekonomskog foruma (*World Economic Forum – WEF*) koji ima najdužu tradiciju u pogledu ocene konkurentnosti na globalnom nivou.

U pokušaju iznalaženja konkretnih rešenja problema autori su sproveli anketno istraživanje u kojem je učestvovalo više od 300 preduzeća registrovanih na teritoriji Republike Srbije. Rezultati sprovedenog terenskog istraživanja predstavljaju posebnu vrednost monografije i prezentovani su u njenom Prilogu.

U postupku istraživačkog rada korišćeno je više naučnih metoda. Od klasičnih metoda prikupljanja i analize podataka korišćena je analiza sadržaja, kojom su na osnovu prikupljene relevantne literature dobijeni potrebni podaci za obradu predmeta i realizaciju cilja istraživanja. Primenom metoda deskripcije je ukazano na značaj koncepta

konkurentnosti, pojedinačnih indikatora koji ga određuju i izvršeno je obrazlaganje rezultata istraživanja. Korišćenje statističko – matematičkih metoda je pružilo mogućnost obrade i analize podataka prikupljenih anketnim istraživanjem. Induktivno – deduktivni metod je omogućio sugerisanje osnovnih preporuka i smernica kreatorima ekonomske politike u Republici Srbiji u pogledu mogućnosti unapređenja kritičnih indikatora nacionalne konkurentnosti. U završnoj fazi istraživanja je korišćen metod sinteze. Povezivanjem činjenica, do kojih se došlo primenom prethodnih metoda, u jednu logičku celinu doneti su zaključci o eventualnim mogućnostima unapređenja konkurentne pozicije Republike Srbije.

Predmet i cilj istraživanja su usloveli definisanje sadržaja monografije čija se struktura sastoji iz tri logički povezana poglavlja. Prvo poglavlje monografije je posvećeno teorijsko metodološkom okviru istraživanja. U teorijsko metodološkom okviru je dat pregled relevantne literature i postojećih saznanja o pojmu, značaju i različitim metodama merenja međunarodne konkurentnosti. Na osnovu postojećeg teorijskog saznanja i analizom generisanih podataka identifikovani su kritični indikatori konkurentnosti privrede Srbije. Potreba za njihovom detaljnom analizom i iznalaženjem konkretnog rešenja problema odredila je dalji tok istraživanja i strukturu drugog i trećeg poglavlja monografije. Drugo poglavlje monografije je posvećeno analizi i oceni institucionalnog i makroekonomskog okruženja Republike Srbije. Naglasak je na analizi i oceni konkurentnosti javnih institucija, njenom institucionalnom aspektu u korporativnom sektoru i praksi korporativnog upravljanja u Srbiji. Posebna pažnja u drugom poglavlju je posvećena analizi i oceni makroekonomske (ne)stabilnosti i komparaciji njenih osnovnih pokazatelja u zemljama Zapadnog Balkana. U trećem poglavlju monografije predmet istraživanja su faktori povećanja efikasnosti u koje su uključeni noseći stubovi nacionalne konkurentnosti. Posebno su analizirani stubovi za koje je utvrđeno da su od suštinske važnosti za jačanje nacionalne konkurentnosti, a tiču se efikasnosti tržišta dobara, razvijenosti finansijskih tržišta i veličine nacionalnog tržišta. Sumirani rezultati istraživanja su prezentovani u zaključnom razmatranju.

Sadržaj

PROLOG	7
---------------------	----------

PREDGOVOR	11
------------------------	-----------

POGLAVLJE I

TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR	13
--	-----------

1.1. ISTORIJSKI PREGLED	14
--------------------------------------	-----------

1.1.1. Koncept konkurentske prednosti nacija	14
--	----

1.1.2. Definicije konkurentnosti	16
--	----

1.2. METODE MERENJA MEĐUNARODNE KONKURENTNOSTI	19
---	-----------

1.2.1. Ocena nacionalne konkurentnosti prema Međunarodnom institutu za razvoj menadžmenta	20
--	----

1.2.2. Međunarodna pozicioniranost Srbije prema uslovima poslovanja.....	21
---	----

1.2.3. Svetski indikatori upravljanja - <i>Worldwide Governance Indicators</i>	24
--	----

1.2.4. Tranzicioni indikatori - <i>Transition Report</i>	26
--	----

1.2.5. Izveštaj o konkurentnosti Evropa 2020	30
--	----

1.2.6. Izveštaj o konkurentnosti – Svetski ekonomski forum.....	35
---	----

POGLAVLJE II

INSTITUCIONALNO I MAKROEKONOMSKO OKRUŽENJE	47
---	-----------

2.1. KONKURENTNOST INSTITUCIONALNOG OKRUŽENJA ...	48
--	-----------

2.1.1. Analiza konkurentnosti javnih institucija u Srbiji	48
---	----

2.1.2. Institucionalni aspekti konkurentnosti u korporativnom sektoru	62
--	----

2.1.3. Praksa korporativnog upravljanja u Srbiji	83
--	----

2.2. KONKURENTNOST MAKROEKONOMSKOG OKRUŽENJA	86
2.2.1. Karakteristike makroekonomske (ne)stabilnosti u Srbiji.....	87
2.2.2. Komparativna analiza makroekonomskog okruženja Srbije i zemalja Zapadnog Balkana	88

POGLAVLJE III	
FAKTORI POVEĆANJA EFIKASNOSTI	101

3.1. EFIKASNOST TRŽIŠTA DOBARA	104
3.1.1. Analiza i ocena konkurencije na tržištu Republike Srbije.....	105
3.1.2. Harmonizacija nacionalnog zakonodavstva sa pravom EU u cilju efikasnije zaštite konkurencije	136
3.1.3. Kvalitet tražnje na tržištu Republike Srbije i analiza mogućnosti njegovog poboljšanja	140
3.2. RAZVIJENOST FINANSIJSKOG TRŽIŠTA	146
3.2.1. Bankarski sektor u Srbiji i pristupačnost kredita kao najčešće korišćenog finansijskog proizvoda.....	148
3.2.2. Alternativni oblici izvora finansiranja poslovne aktivnosti	152
3.2.3. Efikasnost rada berze i pribavljanje kapitala putem finansijskog tržišta.....	159
3.3. VELIČINA TRŽIŠTA	166
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	173
LITERATURA	177
INDEKS POJMOVA	187
PRILOG	189
O AUTORIMA	193

PREDGOVOR¹

Poštovani čitaоче,

Pred Vama je monografija koja predstavlja samostalni naučnoistraživački rad tri autora. Monografija predstavlja realizovanu želju autora da na jednom mestu obuhvate teorijska saznanja, rezultate analize i ocene konkurentnosti privrede Srbije i u cilju njenog unapređenja pruže konkretne smernice koje bi dovele do bolje pozicioniranosti zemlje na globalnom nivou.

Aktuelnost istraživanja je određena velikim brojem faktora koji se mogu svrstati u dve grupe. Pre svega, reč je o značaju koncepta konkurentske prednosti i svim beneficijama koje po njegovom osnovu uživaju snažni privredni sistemi. S druge strane, radi se o konceptu koji je na nacionalnom nivou, u vladajućim tržišnim okolnostima, neodrživ u dugom roku. Konkurentska pozicija Republike Srbije ne samo da je loša nego se, naročito u nekoliko poslednjih godina, vidno pogoršala.

Jačanje konkurentske pozicije Republike Srbije je neophodno zbog nedovoljne količine resursa, odnosno sredstava za razvoj zbog kojih je naša zemlja upućena na međunarodno tržište. Izrazito loša pozicioniranost Srbije na međunarodnom tržištu našu zemlju i entitete registrovane na njenoj teritoriji stavlja u podređeni položaj prilikom pregovaranja o svim nacionalnim pitanjima, ugovaranja različitih vrsta aranžmana i sastavljanja kupoprodajnih ugovora.

Autori nacionalnu konkurentnost posmatraju kao skup faktora, politika i institucija koje određuju nivo produktivnosti zemlje. Analizu i ocenu pozicioniranosti zemlje vrše pre svega na osnovu podataka koje objavljuje Svetski ekonomski forum (*World Economic Forum*) prateći u isto vreme i metodologiju obračuna i rezultate drugih eminentnih institucija iz ove oblasti poput Međunarodnog instituta za razvoj menadžmenta (*International*

¹ Monografija predstavlja deo rezultata istraživanja na projektu OI broj 179015 (Izazovi i perspektive strukturnih promena u Srbiji: Strateški pravci ekonomskog razvoja i usklađivanja sa zahtevima EU) i projektu III broj 47009 (Evropske integracije i društveno-ekonomske promene privrede Srbije na putu ka EU) koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Institute for Management Development – IMD), Svetske banke (World Bank – WB), Evropske banke za obnovu i razvoj (European Bank for Reconstruction and Development – EBRD) itd.

Za razliku od drugih publikacija koje se bave ovom tematikom, autori idu korak dalje i detaljno analiziraju svaki od indikatora koji učestvuje u kalkulaciji kompozitnog indeksa globalne konkurentnosti (*Global Competitiveness Index - GCI*). Detaljan analitički pristup u istraživanju pruža mogućnost identifikovanja kritičnih faktora nacionalne konkurentnosti i iznalaženje konkretnih rešenja čijom bi se implementacijom poboljšala pozicioniranost Srbije na međunarodnom tržištu. Za potrebe što realnije analize i ocene kritičnih faktora nacionalne konkurentnosti sprovedeno je terensko istraživanje prilikom kojeg je anketirano više od 300 preduzeća registrovanih na teritoriji Republike Srbije. Reč je o preduzećima koja učestvuju u izvozu zemlje ili imaju izraženu ambiciju da u tom domenu prošire svoje poslovanje.

Postupak identifikovanja kritičnih indikatora nacionalne konkurentnosti putem podataka generisanih terenskim istraživanjem predstavlja osnovni naučni doprinos monografije. Značaj istraživanja je u korisnim preporukama i smernicama koje autori predlažu kao rešenje za unapređenje konkurentske pozicije Srbije na globalnom nivou.

Autori se nadaju da će tekst koji je pred Vama pored korisnih informacija pružiti i mogućnost uživanja tokom čitanja, otkrivanja i usvajanja novih saznanja.

U Beogradu, decembar 2013.

Autori

O AUTORIMA

mr SONJA ĐURIČIN
Institut ekonomskih nauka, Beograd
Istraživač saradnik

Oblast naučnoistraživačkog rada:

- finansijska analiza,
- upravljanje performansama,
- računovodstvo i revizija,
- istraživanje tržišta,
- mala i srednja preduzeća i preduzetništvo.

Rođena 17.01.1981. godine u Smederevskoj Palanci. Diplomirala na Fakultetu za trgovinu i bankarstvo „Janićije i Danica Karić“ u Beogradu 2004. godine. Na istom fakultetu, smer Računovodstveno finansijska analiza i revizija, 2009. godine odbranila magistarsku tezu i stekla zvanje magistara nauka finansijskog menadžmenta.

U periodu 2004–2009. godine na Fakultetu za trgovinu i bankarstvo „Janićije i Danica Karić“, katedra za Računovodstvo i reviziju, zaposlena kao asistent na predmetima Teorija i analiza bilansa i Računovodstvo u trgovini. Od januara 2010. godine zaposlena u Institutu ekonomskih nauka kao istraživač saradnik.

Član je osnivačke skupštine Udruženja Internih revizora – GLOBAL u Srbiji i mreže istraživača iz oblasti preduzetništva i malog i srednjeg biznisa – ERENET (*Entrepreneurship Research and Education Network of Central European Universities*). Boravila je na stručnom usavršavanju na Fakultetu za menadžment u Torinu i na Univerzitetu Sofia Antipolis u Nici.

Učestvovala je u realizaciji brojnih domaćih i međunarodnih projekata u oblasti finansijskog menadžmenta, istraživanja tržišta, restrukturiranja i strategija razvoja preduzeća kao i makroprojekata osnovnih i interdisciplinarnih istraživanja. Autor je i koautor više naučnih i stručnih radova objavljenih u domaćim i međunarodnim publikacijama i učesnik je velikog broja domaćih i međunarodnih naučnih skupova i konferencija.

mr SLAVICA STEVANOVIĆ
Institut ekonomskih nauka, Beograd
Istraživač saradnik

Oblast naučnoistraživačkog rada:

- finansijsko izveštavanje,
- računovodstvo
- poslovne finansije,
- revizija.

Rođena 15.09.1977. godine u Ivanjici. Diplomirala je na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu na smeru „Poslovne finansije i računovodstvo“, gde je odbranila magistarsku tezu pod nazivom „Upravljački aspekti izveštavanja i analize novčanih tokova“. Savet Univerziteta Union je odobrio izradu doktorske disertacije na Beogradskoj bankarskoj akademiji.

Zaposlena u Institutu ekonomskih nauka u Beogradu od marta 2002. godine kao istraživač saradnik. U periodu od 2005. do 2009. godine angažovana kao saradnik u nastavi na Beogradskoj bankarskoj akademiji – Fakultetu za bankarstvo, osiguranje i finansije, na predmetima iz uže naučne oblasti Ekonomija i finansije.

Učestvovala u realizaciji makroprojekata osnovnih i interdisciplinarnih istraživanja, kao i u izradi projekata u oblasti finansijske analize, procene vrednosti kapitala i restrukturiranja preduzeća. Autor je i koautor više naučnih i stručnih radova objavljenih u domaćim i međunarodnim publikacijama i učesnik nekoliko naučnih skupova i konferencija.

ma ELENA BARANENKO
Institut ekonomskih nauka, Beograd
Istraživač saradnik

Oblast naučnoistraživačkog rada:

- međunarodna trgovina,
- međunarodni odnosi,
- međunarodne finansije,
- međunarodne ekonomske organizacije.

Rođena 4.12.1982 godine u Biškeku, Kirgistan, gde je završila osnovnu i srednju školu. Bachelor i master studije završila je na Fakultetu međunarodnih odnosa Ekonomskog univerziteta u Pragu, Republika Češka. Na istom fakultetu je nastavila doktorske studije i prijavila doktorsku tezu na temu „Međunarodne ekonomske organizacije i uticaj njihove aktivnosti na razvoj međunarodne trgovine“.

Svoj profesionalni rad je započela kao istraživač saradnik na Institutu ekonomskih nauka u decembru 2009. godine.

Bila je angažovana na realizaciji brojnih domaćih i međunarodnih projekata, kao i makroprojekata osnovnih i interdisciplinarnih istraživanja. Autor je i koautor više naučnih i stručnih radova publikovanih u domaćim i međunarodnim publikacijama iz oblasti međunarodne trgovine, preduzetništva, makroekonomije i učesnik je velikog broja domaćih i međunarodnih seminara, stručnih skupova i konferencija u relevantnim naučnoistraživačkim oblastima.

Od juna 2012. godine je sekretar časopisa „Žensko preduzetništvo i obrazovanje“ (*Journal of Women's Entrepreneurship and Education - JWE*) čiji je izdavač Institut ekonomskih nauka.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

338:339.137.2(497.11)

ЂУРИЧИН, Соња О., 1981-

Analiza i ocena konkurentnosti privrede
Srbije : monografija / Sonja O. Đuričin,
Slavica M. Stevanović, Baranenko N. Elena. -
Beograd : Institut ekonomskih nauka, 2013
(Beograd : Čigoja štampa). - 196 str. :
ilustr. ; 25 cm

Slike autora. - Tiraž 300. - O autorima: str.
193-195. - Bibliografija: str. 177-185 i uz
tekst. - Registar.

ISBN 978-86-89465-09-9

1. Стевановић, Славица М., 1977- [аутор] 2.
Бараненко, Елена Н., 1982- [аутор]
а) Привреда - Конкурентност - Србија
COBISS.SR-ID 203785996

... □ Monografija popunjava prazninu koja postoji u domaćoj ekonomskoj misli, jer ne postoji štivo koje ovako detaljno analizira konkurentnost privrede Srbije. Autori nacionalnu konkurentnost posmatraju kao skup faktora, politika i institucija koje određuju nivo produktivnosti zemlje. Monografija se u odnosu na druge radove iz ove oblasti pitanjem nacionalne konkurentnosti bavi na specifičan način. Njena specifičnost leži u konceptualnom obliku sprovedenog istraživanja." ...

prof. dr Dejan Erić, Institut ekonomskih nauka

... □ U monografiji su prikazani neki od ključnih faktora koji opredeljuju nivo konkurentnosti ekonomije Srbije. Akcenat je na ekonomskim parametrima konkurentnosti koji moraju biti unapređeni u cilju ubrzanja razvoja i prosperiteta privrednih subjekata i ekonomije u celini. Polazeći od činjenice da su kvalitet institucionalnog okruženja, makroekonomska stabilnost, efikasnost tržišta dobara i razvijenost finansijskog tržišta slabe tačke konkurentnosti ekonomije Srbije, izučavanje navedenih faktora predstavlja koristan i aktuelan poduhvat od teorijskog i praktičnog značaja." ...

prof. dr Nikola Fabris, Ekonomski fakultet, Beograd

... □ Postupak identifikovanja kritičnih faktora nacionalne konkurentnosti putem podataka generisanih terenskim istraživanjem predstavlja osnovni naučni doprinos monografije. Poseban naučni doprinos odnosi se na celovito sagledavanje uloge i značaja pojedinih faktora, odnosno stubova konkurentnosti, kao i na korisne preporuke i smernice koje autori predlažu kao rešenje za unapređenje konkurentne pozicije Srbije na globalnom nivou." ...

prof. dr Boban Stojanović, Ekonomski fakultet, Niš